

KRIMINĀLTIESĪBU APAKŠNOZARE

SPĒKĀ ESOŠU NOLĒMUMU KRIMINĀLPROCESĀ JAUNAS IZSKATĪŠANAS TIESISKĀ BŪTĪBA

*Mg. iur. Inese Baikovska,
Biznesa augstskolas Turība studiju programmas
“Juridiskā zinātne” doktorante, zvērināta advokāte, Latvija*

Abstract

In this article, the author examines recent developments of the existing criminal procedure legislation with regard to the fresh examination of valid judicial decisions. According to the principle of legal certainty (*res judicata*), no appeal may lie from a decision that has already entered into force in a criminal case. However, if such a decision proves to be unlawful, the right of persons to a fair trial and a fair final judgment should be regarded as a priority with respect to the principle of legal certainty and legal means should be found for fresh examination or review.

The goal of this article is to examine the legal framework and role in criminal proceedings of the following two legal institutions: the re-opening of criminal proceedings due to newly discovered circumstances and the fresh examination of valid decisions due to serious breaches of substantive or procedural law.

The tasks of this article are to investigate the fresh examination of valid decisions as defined in the Criminal Procedure Law, opinions provided by legal researchers and relevant case-law. As a result of the research, conclusions are formulated with regard to the legal significance of the fresh examination of valid decisions, and specific suggestions are provided for the improvement of the existing legal framework.

The research is based on the analysis of legislation, court decisions, conclusions and opinions. For this article, the author has examined interrelations and differences of the procedural framework according to analytic and synthetic methods and benchmarked

specific provisions against other laws based on the comparative method. The methods of grammatical, systemic and teleological interpretation have also been applied in analysing specific legislation and determining the spirit and purpose of laws.

Keywords: criminal procedure, renewal of criminal proceedings, fair trial, persons involved in criminal proceedings.

Ievads

Autore šajā rakstā pievēršas spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma aktualitātēm. Tiesiskās stabilitātes princips (*res judicata*) paredz, ka nolēmums, kas stājies spēkā krimināllietā, vairs nav pārsūdzams. Tomēr, gadījumos, ja šāds nolēmums izrādītos prettiesisks, tad personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu jāuzskata par prioritāru tiesiskās stabilitātes principam un jārod tiesiski līdzekļi lietas jaunai izskatīšanai vai nolēmuma pārskatīšanai.

Pētījuma objekts ir spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālais regulējums. Savukārt pētījuma priekšmets ir kriminālprocesa atjaunošanas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas sakarā ar materiālo un procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu tiesiskais regulējums, to kopīgās un atšķirīgās iezīmes un problemātika.

Raksta mērķis ir izpētīt divu tiesību institūtu – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu – regulējumu un nozīmi kriminālprocesā.

Raksta uzdevumi ir izpētīt spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālo regulējumu, tiesību pētnieku izteiktos viedokļus, kā arī tiesu praksi. Pētījuma rezultātā izteikti secinājumi un doti konkrēti ierosinājumi tiesiskā regulējuma pilnveidei.

Pētījuma bāze ir normatīvo aktu, tiesu nolēmumu, atziņu un viedokļu analīze. Raksta izstrādē tika izmantotas analīzes un sintēzes metodes – pētot procesuālo likumu tiesiskā regulējuma kopsakarības un atšķirības, salīdzināmā metode – pētot konkrētas tiesību normas salīdzinājumā ar citām normām līdzīgā regulējumā, kā arī salīdzinot tiesību institūtu “Kriminālprocesa atjaunošana

sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem” un “Spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu” tiesisko regulējumu. Pētījumā izmantota arī statistiskā datu apstrādes metode, apkopojot un analizējot datus par konkrētas kategorijas krimināllietām. Izmantotas arī tiesību normu interpretācijas metodes: gramatiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā – pētot konkrētas tiesību normas juridisko regulējumu, noskaidrojot normas jēgu un mērķi.

Likumīgā spēkā esoša nolēmuma patiesuma prezumpcija mijiedarbībā ar tiesību uz taisnīgu tiesu principu

Saskaņā ar Krimināllikuma 1. pantā noteikto personu var atzīt par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un uzlikt kriminālsodu ar tiesas spriedumu vai arī noteiktos gadījumos ar prokurora priekšrakstu par sodu¹. Tiesas spriedums var būt notiesājošs vai arī attaisnojošs. Likuma Par tiesu varu 16. pants definē, ka tiesas spriedumam, kas stājies spēkā, ir likuma spēks tas ir izpildāms un visiem tas ir obligāts². Tātad tiek prezumēts, ka likumīgā spēkā stājies spriedums, kā arī prokurora priekšraksts par sodu nav pārsūdzams un uzskatāms par galīgo nolēmumu lietā. Tas nozīmē, ka šāds spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu tiek uzskatīts par taisnīgu, patiesu un tiesību normām atbilstoši pieņemtu, ievērojot gan materiālās, gan procesuālās tiesību normas. Tātad kriminālprocesā pieņemtais nolēmums, kas stājies spēkā, nav pārsūdzams, un šādi tiek garantēta tiesiskā stabilitāte.

Savukārt Latvijas Republikas Satversmes 92. pants garantē ikvienas personas tiesības uz taisnīgu tiesu³, tas nozīmē, ka ikviens var vērsties tiesā, lai pārsūdzētu tiesas nolēmumu apelācijas vai kasācijas kārtībā. Minētā Satversmes panta tvērumā ietilpst arī spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas garantijas, kas paredzētas Kriminālprocesa likuma⁴ 62. nodaļā – kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem un 63. nodaļā – spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Lai arī Kriminālprocesa likums paredz lietas jaunu izskatīšanu pēc sprieduma spēkā stāšanās, tomēr jāievēro noteikti apstākļi, kuriem iestājoties, ir iespējams atjaunot lietas izskatīšanu. Šo apstākļu loks ir samērā ierobežots, lai nodrošinātu gan spēkā esoša tiesas sprieduma juridisko spēku, gan

personu tiesību garantijas uz taisnīgu tiesu gadījumā, ja pēc sprieduma spēkā stāšanās atklātos jauni, iepriekš nezināmi apstākļi vai arī kādi materiālo vai procesuālo likuma normu būtiski pārkāpumi.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, spēkā stājies galīgais nolēmums krimināllietā uzlūkojams nevis kā publiskās varas akts, attiecībā uz kuru saskaņā ar Satversmes 92. pantu rodas tiesība vērsties taisnīgā tiesā, bet kā šīs tiesības realizācijas loģisks noslēgums, un, pieņemot pretējo, zustu Satversmes 92. panta jēga, jo tādā gadījumā aizskartās tiesības nekad nebūtu iespējams aizstāvēt līdz galam. Satversmes 92. pants ietver ne vien apsūdzētā tiesības uz taisnīgu tiesu, bet arī citu personu, tostarp cietušā, tiesības uz savu tiesību un likumisko interešu aizstāvēšanu⁵.

Svarīgi ievērot kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību garantijas uz lietas atjaunošanu pēc sprieduma spēkā stāšanās un attiecīgi arī jārod līdzsvars ar personu tiesībām pašauties, ka spēkā esošs nolēmums ir galīgs. Tātad būtiski, lai tiktu ievērots tiesiskās noteiktības princips – *res judicata*, kas paredz, ka galīgais nolēmums lietā vairs nav pārsūdzams. Īpaši svarīgs šis aspekts ir kriminālprocesā cietušajai personai, kurai ir tiesības uz sprieduma izpildi daļā par kaitējuma atlīdzinājumu. Savukārt, gadījumos, kad lieta tiek ilgstoši izskatīta, it īpaši, gadījumos, ja lietas izskatīšana tiek atjaunota pēc sprieduma spēkā stāšanās, tad tiek jau aizskartas cietušās personas tiesības uz savlaicīgu kaitējuma atlīdzinājumu. Gadījumos, ja kriminālprocesā galīgais nolēmums ir attaisnojošs spriedums, tad attaisnotās personas interesēs īpaši svarīga ir *res judicata* principa ievērošana. Savukārt šādā gadījumā var tikt pretnostatītas cietušā tiesības uz taisnīgu tiesu, jo arī cietušai personai ir jādod līdzvērtīga iespēja lietas jaunai pārskatīšanai īpašos gadījumos. Jau iepriekš minētajā Satversmes tiesas spriedumā norādīts, ka pie prasībām, ko taisnīgas tiesas jēdziens izvirza krimināllietas izskatīšanas procedūrai kopumā, pieder arī līdzvērtīgu iespēju princips, un tas prasa visām procesā iesaistītajām pusēm līdzvērtīgu iespēju izklāstīt lietas apstākļus un liedz kādai no pusēm piešķirt būtiskas priekšrocības salīdzinājumā ar oponentu⁶.

Līdz ar to kriminālprocesuālajam regulējumam jābūt tādām, lai tiktu nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas gan notiesātajai vai attaisnotajai personai, gan cietušajam vērsties ar pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vai arī par spēkā esoša nolēmuma jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo

vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, neatkarīgi no tā vai nolēmums bijis notiesājošs vai attaisnojošs vai arī, ja kriminālprocess bijis izbeigts.

Satversmes tiesa atzinusi, ka tiesiskās noteiktības princips uzliek valstij pienākumu nodrošināt tiesisko attiecību stabilitāti, kā arī ievērot tiesiskās palāvības principu, un tiesu nolēmumi, kas kļuvuši galīgi pēc tam, kad ir izmantoti visi pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi (izmantotas visas pārsūdzības iespējas), vai pēc tam, kad beidzies to izmantošanas termiņš, vairs nevarētu tikt pārskatīti un uz tiem būtu attiecināms *res judicata* princips⁷.

Tomēr, pilnībā nevar izslēgt, ka kriminālprocesā stājas spēkā tāds nolēmums, kas nav tiesisks, bet šāda nolēmuma prettiesiskums atklājas vēlāk, pēc tā spēkā stāšanās, līdz ar ko tāds nolēmums būtu atceļams un lieta pārskatāma no jauna.

Satversmes tiesa atzinusi, ka taisnīga tiesvedības procesa rezultāta garantija kriminālprocesā prasa, lai persona netiktu notiesāta par tādu noziedzīgu nodarījumu, kuru tā nav izdarījusi, un lai persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, tiktu atbilstoši notiesāta⁸.

Valstij jāievēro konstitucionālās tiesības uz taisnīgu tiesu, radot efektīvu tiesisko mehānismu, lai novērstu pārkāpumus, kas radušies, īstenojot tiesvedību kriminālprocesā. Turklāt neatkarīga un taisnīga tiesa nav iespējama bez veiksmīgas tiesvedības darbības, kas ne tikai nodrošina spēju spriest tiesu, bet arī labot nelikumīgus vai nepamatotus nolēmumus, pat ja tie stājušies spēkā⁹.

Tiesiskas valsts pienākums ir nodrošināt, lai pie kriminālatbildības tiktu saukta ikviena persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vienlaikus nepieļaut, ka tiek notiesāta nevainīga persona, vai arī krimināllietās pieņemti kļūdaini nolēmumi. Šajā sakarībā valsts pienākums ir izstrādāt tādu politiku, kas stiprinātu tiesībsargājošo iestāžu darbību, kas saistīta ar kriminālprocesuālo līdzekļu piemērošanu, tādējādi minimizējot jebkādus kļūdainus nolēmumus.

Kriminālsodu politiku var definēt kā valsts politiku, kas vērsta uz noziedzības apkarošanu, kurā ir noteikti valsts pārvaldes principi un uzdevumi izvirzīto mērķu sasniegšanai. Lai kriminālsodu politika nodrošinātu izvirzāmo mērķu sasniegšanu, tās pamatā ir jābūt konsekventiem principiem, kā piemēram, likumības un taisnīguma principiem¹⁰. Tātad kriminālprocesam jānoslēdzas ar tādu galīgo nolēmumu, kas atbilstu šiem pamatprincipiem, būtu taisnīgs un nepārsūdzams. Tomēr nav pilnībā izslēdzami gadījumi,

kad pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās atklātos kādi jauni, iepriekš nezināmi apstākļi vai kādi procesuāli pārkāpumi, kas rada būtisku ietekmi uz nolēmuma tiesiskumu. Šādā gadījumā prioritārs jautājums ir tiesību uz taisnīgu tiesu principa nodrošināšana, jo nav pieļaujams, ka paliek spēkā nolēmums, kas būtībā nav taisnīgs.

Apstākļi, kas var būt pamatā netaisnīga nolēmuma pieņemšanai krimināllietā, var būt dažādi, un tie definēti Kriminālprocesa likumā kā apstākļi, kas var būt pamatā kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ, vai arī sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu.

Kriminālprocesuālajā zinātnē galvenokārt tiek uzskatīts, ka netaisnīga nolēmuma pieņemšanas pamatā ir “tiesas kļūda”. Tā dēvētās “tiesas kļūdas” būtība ir tāda, ka tai ir negatīvas sekas, jo tiek pārkāpts likums, un tas novedis pie netaisnīga, pretlikumīga un nepamatota nolēmuma lietā¹¹. Savukārt taisnīguma princips nosaka ikvienas personas tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu. Šādā gadījumā jārod tiesiski līdzekļi atjaunot tiesvedību (vai pat izmeklēšanu) krimināllietā un pārskatīt to no jauna, tādējādi pārkāpjot *res judicata* principu, kas viennozīmīgi ir attaisnojams, jo tiesiskā valstī nav pieļaujams atstāt spēkā pretlikumīgus un netaisnīgus nolēmumus.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta pirmajā daļā¹² noteiktas ikvienas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietver tiesības uz taisnīgu nolēmumu, kā arī tiesības pārsūdzēt tiesu nolēmumus, t. sk. arī lūgt, lai tiek pārskatītas lietas, kurās nolēmums ir stājies spēkā.

Ar dabiskā taisnīguma principa prasībām sasaucas Konvencijas 6. panta pirmajā daļā ietvertās tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, kas angļu valodā apzīmētas kā *right to fair trial*, bet literatūrā bieži tiek dēvētas kā *right to fair hearing*¹³.

Konvencija ne tikai pieprasa, lai valstis, kas ir Konvencijas puses, ievērotu no tās izrietošās tiesības un pienākumus, bet arī izveidotu tiesu iestādi – tiesu, kurai ir tiesības konstatēt Konvencijas pārkāpumus galīgajos spriedumos. Pamatprincips ir tas, ka Konvencija ir paredzēta, lai garantētu ne teorētiskas vai iluzoras tiesības, bet gan tiesības, kas ir praktiskas un efektīvas. Lai gan Konvencijas 6. panta 1. punkts garantē lietas dalībniekiem efektīvas tiesības piekļūt tiesām, tomēr katrai valstij tiek atstāts brīvi izvēlēties līdzekļus, kas tiks izmantoti šajā nolūkā¹⁴.

Ievērojot Konvencijā noteiktās cilvēktiesību garantijas, arī Latvijas normatīvais regulējums paredz kārtību, kādā iespējams no jauna izskatīt krimināllietas, kurās nolēmums ir stājies spēkā. Nākamajā nodaļā tiks aplūkots Kriminālprocesa likumā noteiktais regulējums spēkā esošu nolēmumu jaunai izskatīšanai, tā ir īpaša kriminālprocesuāla stadija, kas garantē personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu.

Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas veidi un nozīme kriminālprocesuālajā regulējumā

Spēkā stājušos nolēmumu jaunas izskatīšanas normas attiecas uz jomu, kurā tiek pretstatīts tiesību stabilitātes princips un taisnīguma princips, jo stabilitātes princips bieži nonāk pretrunā ar prasību pēc taisnīguma. Tiesvedības atjaunošana lietā, kas pabeigta ar spēkā stājušos nolēmumu, ir tipiska šā strīda izpausme, kur jāmeklē to savstarpējais līdzsvars¹⁵.

Lai garantētu personu tiesības uz taisnīgu tiesu un spēkā stājušies galīgie nolēmumi ikvienā kriminālprocesā būtu tiesiski, Latvijas kriminālprocesuālais regulējums paredz noteiktos gadījumos atjaunot izskatīšanu lietās, kur nolēmums stājies spēkā. Kriminālprocesa likums paredz divus spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas institūtus:

- 1) Kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (Kriminālprocesa likuma 62. nodaļa);
- 2) Spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu (Kriminālprocesa likuma 63. nodaļa).

Abiem minētajiem institūtiem kriminālprocesuāli raksturīgs tas, ka tie paredzēti gadījumiem, ja pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās radušies kādi noteikti apstākļi, kuru dēļ pieļaujama lietas pārskatīšana. Šo institūtu īpašais raksturs saistīts ar to, ka tiek pārbaudīta galīgā nolēmuma likumība un pamatotība. Savukārt šos abus tiesību institūtus var piemērot kriminālprocesā tikai tādos gadījumos, ja iestājies galvenais nosacījums – ir spēkā stājies nolēmums (tiesas spriedums vai lēmums, vai prokurora priekšraksts par sodu).

Kopīga iezīme abiem šiem tiesību institūtiem ir apstākļi, ka tiek pārskatīts stājies spēkā lietā pieņemtais nolēmums. Savukārt abiem šiem tiesību institūtiem atšķirīgās pazīmes saistītas gan ar

to, kādi nolēmumi varētu tikt pārskatīti, gan kādas personas tiesīgas vērsties ar pieteikumu par nolēmumu pārskatīšanu, gan arī atšķirīga ir procesuālā kārtība nolēmumu pārskatīšanā un lietas izskatīšanā no jauna. Lai uzskatāmāk atklātu Kriminālprocesa likuma 62. nodaļas un 63. nodaļas tiesiskā regulējuma saturu apkopotas šo abu tiesību institūtu galvenās pazīmes normatīvajā regulējumā, kas aplūkojamas 1. tabulā “Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas īpašās pazīmes”. 1. tabulā veikta apkopotā tiesiskā regulējuma satura analīze, atklājot būtiskas atšķirības un normatīvā regulējuma nepilnības.

1. tabula

Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas īpašās pazīmes¹⁶

<p>Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem</p>	<p>Spēkā esošu nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu</p>
<p>Var atjaunot kriminālprocesu, kurā ir spēkā stājies:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tiesas spriedums; - tiesas lēmums; - prokurora priekšraksts par sodu. 	<p>Var izskatīt no jauna spēkā esošu nolēmumu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tiesas spriedumu, ja krimināllieta nav skatīta kasācijas kārtībā; - tiesas lēmumu, ja krimināllieta nav skatīta kasācijas kārtībā; - tiesas nolēmumu, kurā piemērojams īpašs likums par personu rehabilitāciju.
<p>Kriminālprocesa atjaunošanas pamats:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konstatēti jauni apstākļi, kuri nav bijuši zināmi lietas izmeklēšanas vai iztiesāšanas laikā, bet kļuvuši zināmi vai radušies no jauna pēc galīgā nolēmuma spēkā stāšanās (<i>KPL 655. pants</i>). 	<p>Nolēmuma jaunas izskatīšanas pamats:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Konstatēti materiālo vai procesuālo likuma normu būtiski pārkāpumi. Nolēmuma nepareizība tiek konstatēta uz lietā jau esošu materiālu pamata. (<i>KPL 665. pants</i>).

<p>Pieteikuma subjekti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kriminālprocesā iesaistītās personas (notiesātā vai attaisnotā persona, cietušais, kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks) vai tās pārstāvis. 	<p>Pieteikuma subjekti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Advokāts, notiesātās vai attaisnotās personas, vai personas, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts, uzdevumā. <p>Protestu var iesniegt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ģenerālprokurors vai Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors.
<p>Nolēmuma izpildes apturēšana:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nolēmuma izpilde netiek atlikta vai apturēta. 	<p>Nolēmuma izpildes apturēšana:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Augstākai tiesai, ja tā pieņēmusi pieteikumu izskatīšanai, ir tiesības (bet ne pienākums) atlikt vai apturēt nolēmuma izpildi līdz tā jaunai izskatīšanai.

Viena no būtiskākajām atšķirībām abu šo tiesību institūtu regulējumā ir saistīta ar to personu loku, kurām ir tiesības vērsties ar pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem vai par nolēmuma izskatīšanu no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu.

Kā definēts Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmajā daļā¹⁷, pieteikumu par procesa uzsākšanu jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai var iesniegt kriminālprocesā iesaistītā persona, kuras tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas kriminālprocesā, vai tās pārstāvis. Autore ieskatā šāds definējums ir plašs un nekonkrēts. Līdz ar to šīs tiesību normas piemērotājam atstāta zināma rīcības brīvība izvērtēt, vai persona, kas iesniegusi šādu pieteikumu, ir to personu lokā, kuras tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas. No minētā definējuma izriet, ka pieteikumu var iesniegt jebkura persona, kas iesaistīta konkrētajā kriminālprocesā un kuras intereses ir tikušas aizskartas. Tātad secināms, ka brīdī, kad krimināllietā jau stājies spēkā nolēmums, personas, kuru tiesības vai likumiskās intereses tika aizskartas kriminālprocesā, ir:

- notiesātā vai attaisnotā persona,
- cietušais vai viņa pārstāvis (vai likumiskais pārstāvis),
- kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks.

Norādāms, ka Kriminālprocesa likuma 111.¹ panta otrās daļas 9. punktā noteikts, ka kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam ir tiesības pārsūdzēt tiesas nolēmumu tikai attiecībā uz mantu. Lai arī Kriminālprocesa likuma 657. pantā nav precīzi definēts, kuras personas un par kādiem apstākļiem var iesniegt pieteikumu par procesa uzsākšanu jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai, pieņemams, ka kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieks var iesniegt pieteikumu tikai par tādiem jaunatklātiem apstākļiem, kas skar viņa mantu.

Savukārt normatīvais regulējums attiecībā uz to personu loku, kurām tiesības iesniegt pieteikumu par tiesas nolēmuma izskatīšanu no jauna sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, ir gana ierobežots. Kriminālprocesa likuma 663. pantā noteikts, ka šādu pieteikumu var iesniegt tikai advokāts un arī tikai notiesātās un attaisnotās personas uzdevumā, vai tādas personas uzdevumā, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts. Kā redzams no minētā definējuma, šīm kriminālprocesā iesaistītajām personām pašām nav tiesību vērsties Augstākajā tiesā ar pieteikumu, bet tām jāvēršas vispirms pie advokāta. Likumdevējs apzināti noteicis tiesības advokātam konkrētu personu uzdevumā iesniegt šādu pieteikumu, jo tam jābūt pietiekami pamatotam un motivētam. Pieteikumā precīzi jānorāda juridiskais vērtējums par konkrētas likuma normas vai vairāku normu būtisku pārkāpumu un to, kādā veidā šāds pārkāpums varēja izraisīt prettiesisku nolēmumu. Vienlaikus jāatzīst, ka šīs personas pašas visticamāk nespētu sagatavot pietiekami kvalitatīvu un juridiski motivētu pieteikumu, ja vien tām nav juridiskās kvalifikācijas.

Kriminālprocesa likuma 663. panta pirmajā daļā noteiktais regulējums ierobežo citu kriminālprocesā iesaistīto personu tiesības vai likumīgās intereses, kas tika aizskartas konkrētajā kriminālprocesā. Piemēram, cietušajam vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam ne pašam, ne arī ar advokāta starpniecību (dodot uzdevumu) nav garantētas tiesības vērsties ar pieteikumu par spēkā esoša nolēmuma jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu. Atšķirībā no tiesību institūta "Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem" šajā gadījumā cietušai personai vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam šādas tiesības netiek garantētas, kas, autores ieskatā, neatbilst cilvēka pamattiesību garantijām, turklāt minētais regulējums ir pretrunā ar Kriminālprocesa likuma 8. pantā noteikto,

ka Kriminālprocesa likums nosaka vienotu procesuālo kārtību visām kriminālprocesā iesaistītām personām. Turklāt arī Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikts, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā¹⁸. Tātad tiesībām uz taisnīgu tiesu un pieeju tiesai jābūt ikvienai kriminālprocesā iesaistītajai personai.

Kā atzīts juridiskajā literatūrā, tad arī pēc daudzkārtēju grozījumu izdarīšanas Kriminālprocesa likumā, joprojām ir vērojama normu nesaskaņotība, un joprojām Kriminālprocesa likuma normas nav pietiekami precīzas un paredz pārāk lielu iespēju nevienveidīgiem risinājumiem¹⁹.

Var pievienoties minētajam apgalvojumam un atzīt, ka, aplūkojot nolēmumu pārsūdzību dažādās procesuālās stadijās reglamentējošās Kriminālprocesa likuma normas, regulējums nav vienots un konsekvents. Piemēram, salīdzinot kriminālprocesuālo regulējumu attiecībā uz subjektu loku, kuriem ir tiesības iesniegt pieteikumu par spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu un kuriem ir tiesības iesniegt kasācijas sūdzību, redzams, ka tiek konkrēti definēts, ka kasācijas sūdzību var iesniegt apsūdzētais, viņa aizstāvis, cietušais, viņa pārstāvis un likumiskais pārstāvis. Tātad subjektu loks, kas tiesīgi iesniegt kasācijas sūdzību, ir plašāks.

Juridiskajā literatūrā atzīts, ka lietu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu dažkārt tiek dēvēta par nokavēto kasāciju²⁰. Minētais apgalvojums apstiprinās ar kriminālprocesuālo regulējumu, jo gan kasācijas tiesvedībā, gan spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu gadījumos tiek pārbaudīti vienlīdz tie paši jautājumi – materiālo tiesību normu, t. sk. Krimināllikuma normu, kā arī kriminālprocesuālo likuma normu ievērošana un interpretācija. Turklāt, Kriminālprocesa likuma 670. pantā noteikts, ka pieteikumus un protestus par spriedumiem un lēmumiem, kas stājušies spēkā, no jauna izskata Augstākā tiesa Kriminālprocesa likuma 582. – 586. pantā noteiktajā kārtībā. Tātad tādā kārtībā, kā tiek izskatītas lietas kasācijas instancē. Būtiski ievērot arī apstākli, ka spēkā stājušos tiesas nolēmumu var izskatīt no jauna tikai tad, ja tas nav skatīts kasācijas kārtībā. Tātad, liedzot cietušajam vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam tiesības iesniegt pieteikumu par tādu nolēmumu, kas nav skatīts kasācijas kārtībā,

un, ja šāds nolēmums būtībā ir prettiesisks, tiek pārkāptas minēto personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu lietā.

Līdz ar to ierosinu papildināt kriminālprocesuālo regulējumu, nosakot, ka pieteikumu cietušā, kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka uzdevumā var iesniegt advokāts. Kriminālprocesa likuma 663. panta pirmā daļa izsakāma sekojošā redakcijā:

“(1) Pieteikumu par tiesas nolēmuma izskatīšanu no jauna var iesniegt advokāts sekojošu personu uzdevumā:

- 1) notiesātās un attaisnotās personas vai tādas personas, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts;*
- 2) cietušā, viņa pārstāvja vai likumiskā pārstāvja;*
- 3) kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka”.*

Vēl viena būtiska atšķirība abu minēto tiesību institūtu kriminālprocesuālajā regulējumā ir saistīta ar spēkā esošā nolēmuma izpildi. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 669. pantu, ja Augstākā tiesa ir pieņēmusi izskatīšanai pieteikumu vai prokurora protestu par spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, tai ir tiesības (bet ne pienākums) apturēt sprieduma vai lēmuma izpildi līdz tā jaunai izskatīšanai. Savukārt procesuālā kārtība neparedz apturēt sprieduma vai lēmuma izpildi, ja tiek izskatīts pieteikums par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ.

Arī šeit ir vērojama kriminālprocesuālā regulējuma atšķirīga nostādne. Gadījumā, ja pēc pieteikuma tiek uzsākts process jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai konkrētā kriminālprocesā un prokurors ir atzinis, ka ir pamats lemt par spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, par ko ir pieņēmis attiecīgu lēmumu, tad arī būtu lemjams jautājums par šī spēkā esošā nolēmuma izpildes apturēšanu. Ja kriminālprocesā galīgais nolēmums ir tiesas spriedums vai lēmums, tad lietu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izskata Augstākā tiesa, bet, ja personai bija piemērots prokurora priekšraksts par sodu, tad lietu izskata Ģenerālprokuratūra. Līdz ar to rosinu diskusiju par nepieciešamību veikt grozījumu Kriminālprocesa likuma 62. nodaļā. Konkrēti ierosinu papildināt Kriminālprocesa likumu ar jaunu pantu – 657.¹ un izteikt to sekojošā redakcijā:

“Ja Augstākā tiesa vai Ģenerālprokuratūra pieņēmusi izskatīšanai prokurora lēmumu, ar kuru atzīts, ka ir pamats lemt par kriminālprocesā spēkā stājušās nolēmuma atcelšanu, tā var apturēt nolēmuma izpildi līdz lietas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanai”.

Veicot šo pētījumu, secināms, ka šiem abiem tiesību institūtiem, kas definēti Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļā, ir pietiekami liela nozīme kriminālprocesuālajā regulējumā, jo šīs tiesību normas pietiekami bieži tiek piemērotas praksē. Aplūkojot Augstākās tiesas piecu gadu statistiku laikā no 2012. gada līdz 2016. gadam, Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā vērojams Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļas kārtībā izskatīto lietu pieaugums. Lai izvērtētu tendences, aplūkosim Augstākās tiesas mājaslapā publicēto statistikas datu kopsavilkumu 2. tabulā.

2. tabula

**Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā
izskatītās krimināllietas
KPL 62. un 63. nodaļas kārtībā 2012. – 2016. gadā²¹**

Gads	KPL 62. un 63. nodaļas kārtībā izskatītās lietas Skaits	Lietas, kurās nolēmums atstāts spēkā Skaits (īpatsvars %)	Lietas, kurās nolēmums atcelts pilnībā vai daļā un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai vai arī izbeigts kriminālprocess vai arī nolēmums grozīts Skaits (īpatsvars %)
2012	16	6 (37%)	10 (73%)
2013	24	5 (21%)	19 (79%)
2014	34	15 (44%)	19 (56%)
2015	34	10 (30%)	24 (70%)
2016	64	9 (14%)	55 (86%)

Par 2017. gadu Augstākajā tiesā ir apkopota tikai informācija par tām krimināllietām, kas izskatītas Kriminālprocesa likuma 62. un 63. nodaļas kārtībā – tās kopā ir 46 lietas²². Diemžēl nav pieejama detalizētāka informācija par lietu izskatīšanas rezultātiem.

No 2. tabulas apkopojuma vērojama pieaugoša tendence izskatāmo lietu apjomā Kriminālprocesa 62. un 63. nodaļas kārtībā Augstākās tiesas Krimināllietu departamentā. Turklāt ir arī vērojama pieaugoša tendence attiecībā uz nolēmumiem, kuri tiek atcelti pilnībā, vai kādā daļā, vai arī nolēmums tiek grozīts. Tas liecina par to, ka zināms skaits spēkā esošu nolēmumu būtībā ir bijuši kļūdaini, tātad prettiesiski. Kā arī var izdarīt secinājumu par pieaugošu tendenci, un iespējamu

nekvalitatīvu kriminālprocesa izskatīšanu tiesā. Tendence rāda, ka palielinās to lietu īpatsvars, kur ir konstatēta tā dēvētā “tiesas kļūda”.

Kļūdaina nolēmuma pieņemšanas pamatā ne vienmēr ir tiesas kļūda, jo dažkārt tiesas kļūdas pamatā ir pirmstiesas izmeklēšanas laikā pieļautās kļūdas, kas ietekmējušas tiesneša viedokli nolēmuma pieņemšanā. Tā piemēram, Krievijas Federācijā tika veikts zinātnisks pētījums par tā dēvēto “tiesas kļūdu” rašanās iemesliem, un tika secināts, ka lielākoties “tiesas kļūdas” radušās no pirmstiesas izmeklēšanas stadijā pieļautajām izmeklētāja kļūdām, kuras nav pamanījis arī prokurors, veicot uzraudzību vai apsūdzību²³. Tomēr, tiesai, iztiesājot lietu, jāspēj pamanīt un novērst pirmstiesas izmeklēšanas laikā pieļautās kļūdas, lai mazinātu to ietekmi uz tiesas nolēmuma tiesiskumu. Tas vienlīdz mazinātu tādu gala nolēmumu krimināllietās skaitu, par kuru tiesiskumu rodas šaubas.

Secinājumi

1. Apkopojot rakstā minēto, secināms, ka lai arī Kriminālprocesa likums paredz spēkā esošu nolēmumu jaunu izskatīšanu, tomēr jāievēro noteikti apstākļi, kuriem iestājoties, ir iespējams atjaunot lietas izskatīšanu vai nolēmuma pārskatīšanu. Šo apstākļu loks ir samērā ierobežots, lai nodrošinātu gan spēkā esoša tiesas sprieduma juridisko spēku, gan personu tiesību garantijas uz taisnīgu tiesu gadījumā, ja pēc sprieduma spēkā stāšanās atklātos jauni, iepriekš nezināmi apstākļi vai arī kādi materiālo vai procesuālo likuma normu būtiski pārkāpumi.
2. Kriminālprocesuālais regulējums neparedz cietušajam vai kriminālprocesā aizskartās mantas īpašniekam tiesības iesniegt pieteikumu par spēkā esošu nolēmumu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu, kas nav skatīts kasācijas kārtībā. Ja šāds nolēmums būtībā ir prettiesisks, tad tiek pārkāptas minēto personu tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu galīgo nolēmumu lietā.

Ierosinu pilnveidot kriminālprocesuālo regulējumu un izteikt Kriminālprocesa likuma 663. panta pirmo daļu sekojošā redakcijā:

“(1) Pieteikumu par tiesas nolēmuma izskatīšanu no jauna var iesniegt advokāts, sekojošu personu uzdevumā:

- 1) *notiesātās un attaisnotās personas vai tādas personas, pret kuru ar tiesas lēmumu kriminālprocess izbeigts;*

2) cietušā, viņa pārstāvja vai likumiskā pārstāvja;

3) kriminālprocesā aizskartās mantas īpašnieka”.

3. Ja tiek uzsākts process jaunatklātu apstākļu izmeklēšanai konkrētā kriminālprocesā un prokurors ir atzinis, ka ir pamats lemt par spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, par ko ir pieņēmis attiecīgu lēmumu, tad arī būtu lemjams jautājums par šī spēkā esošā nolēmuma izpildes apturēšanu, līdzīgi kā tas definēts Kriminālprocesa likuma 63. nodaļas 669. pantā.

Ierosinu papildināt Kriminālprocesa likumu ar jaunu – 657.¹ pantu un izteikt to sekojošā redakcijā:

“Ja Augstākā tiesa vai Ģenerālprokuratūra pieņēmusi izskatīšanai prokurora lēmumu, ar kuru atzīts, ka ir pamats lemt par kriminālprocesā spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, tā var apturēt nolēmuma izpildi līdz lietas sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izskatīšanai”.

4. Papildinot Kriminālprocesa likumu ar iepriekš minētajām normām, galvenokārt tiktu panākta kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana, kā arī tiktu garantēta vienota procesuālā kārtība visām kriminālprocesā iesaistītajām personām.

5. Tiesai, iztiesājot lietu, jāspēj pamanīt un novērst pirmstiesas izmeklēšanas laikā pieļautās kļūdas un procesuālos pārkāpumus, lai mazinātu to ietekmi uz tiesas nolēmuma tiesiskumu. Tas nodrošinātu spēkā esošu nolēmumu tiesisko stabilitāti un mazinātu spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas gadījumu skaitu.

Atsauces

¹ Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. Latvijas Vēstnesis, 199/200 (1260/1261) 08.07.1998. Pēdējie grozījumi 11.10.2018.

² Par tiesu varu. Pieņemts 15.12.1992. Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993. Pēdējie grozījumi 06.09.2018.

³ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis, 43, 01.07.1993. Pēdējie grozījumi 04.10.2018.

⁴ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 27.09.2018.

⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta Spriedums lietā Nr.2001-10-01.

⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta Spriedums lietā Nr.2001-10-01.

- ⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2014. gada 9. janvāra Spriedums lietā Nr.2013-08-01.
- ⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa Spriedums lietā Nr.2015-19-01.
- ⁹ Kaija S. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ. *SOCRATES*, Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, Nr. 2 (5), 18. lpp.
- ¹⁰ Zahars V. Kriminālpolitika: Mūsdienu tendences un procesi. Monogrāfija. Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saulē", 2014., 11. lpp.
- ¹¹ Камчатов, К.В., Чашина, И.В., Великая Е.В. Возобновление производства по уголовному делу. Москва: Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации, с. 8.
- ¹² Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950., Latvijas Republikā spēkā no 27.06.1997. Latvijas Vēstnesis, 143/144 (858/859) 13.06.1997.
- ¹³ Liholaja V. Kriminālprocesuālais taisnīgums, nodarījumu kvalifikācija un sods, *Jurista Vārds*, 20.12.2005., (48) 403.
- ¹⁴ Jilkinе V. Position of the European Court on the Implementation of Decisions by National Courts in Latvia and in Finland which are in Legal Force, *SOCRATES*, Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016., Nr. 3 (6), 72. lpp.
- ¹⁵ Gruziņš P. Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma attīstība, Līdzziņojums konferencē 2005. gada 7. oktobrī. Pieejams: [at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/P\[1\].Gruzins_sais.doc](http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/P[1].Gruzins_sais.doc)
- ¹⁶ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 27.09.2018.
- ¹⁷ Kriminālprocesa likums. Pieņemts 21.04.2005. Latvijas Vēstnesis, 11.05.2005., Nr.74 (3232). Pēdējie grozījumi 27.09.2018.
- ¹⁸ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. Latvijas Vēstnesis 43, 01.07.1993. Pēdējie grozījumi 04.10.2018.
- ¹⁹ Meikališa Ā. Kriminālprocesa likuma pilnveides vispārīgs raksturojums, Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011., 404. lpp.
- ²⁰ Gruziņš P. Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma attīstība pēc 1990. gada 4. maija, Kriminālprocesa likumam – 10. Pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. Latvijas Vēstnesis, 2015., 409-418 (414).
- ²¹ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Statistikas pārskati 2012., 2013., 2014., 2015., 2016. gads. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/tiesvediba/statistika> [Aplūkots:16.11.2018.].
- ²² Publiskais pārskats par augstākās tiesas darbu 2017. gadā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens, Nr.16, 2018. aprīlis 27. lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/informativie-materiali/augstakas-tiesas-biletens> [Aplūkots: 20.11.2018.].
- ²³ Назаров А.Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 28.

Аннотация

В данной статье автор обращается к актуальным вопросам уголовно-процессуального регулирования, связанным с новым рассмотрением вступивших в силу постановлений. Принцип правовой определенности (*res judicata*) предусматривает, что постановление, вступившее в силу по уголовному делу, более не подлежит обжалованию. Однако в случаях, когда такое постановление оказывается противоправным, право лиц на справедливое судебное разбирательство и справедливый окончательный приговор следует считать приоритетным по отношению к принципу правовой определенности и следует изыскать законные средства для нового рассмотрения дела или пересмотра постановления.

Цель статьи заключается в изучении регулирования и значения в уголовном процессе двух правовых институтов: возобновление уголовного процесса ввиду вновь открывшихся обстоятельств и новое рассмотрение вступивших в силу постановлений ввиду существенного нарушения материальных или процессуальных норм закона.

Задачи статьи состоят в изучении определения нового рассмотрения вступивших в силу постановлений, содержащегося в Уголовно-процессуальном законе, мнений исследователей в области права, а также судебной практики. По результатам исследования сформулированы выводы о юридическом значении нового рассмотрения вступивших в силу постановлений и предложены конкретные рекомендации по совершенствованию нормативно-правовой базы.

Исследование основано на анализе нормативно-правовых актов, постановлений, заключений и мнений судов. При подготовке статьи был использован аналитический и синтетический метод (при изучении взаимосвязи и различий процессуальных норм), а также сравнительный метод (при изучении конкретных норм права в сравнении с другими нормами). Применены также методы толкования норм права – грамматический, систематический и телеологический – при изучении конкретного нормативного регулирования и выяснении сути и цели нормы.